

УТВЕРЖДАЮ
Ректор БУ ЧР ДПО
«Чувашский республиканский
институт образования»
Минобразования Чувашии



Государственная итоговая аттестация
по образовательным программам основного общего образования
в форме единого республиканского экзамена

Кодификатор

элементов содержания и требований к уровню подготовки обучающихся
для проведения в 2024 году единого республиканского экзамена
по чувашскому языку

Подготовлен кафедрой чувашского языка и литературы
БУ ЧР ДПО «Чувашский республиканский институт образования»
Минобразования Чувашии

Чăваш чĕлхине тытмалли
республикăн пĕрлехи экзаменĕн
кодификаторĕ

Республикăн пĕрлехи экзаменĕн кодификаторĕ тĕрĕслевлĕ хаклав
материалĕсен тытăмĕне содержание уса паракан документ шутланать.
Чăваш шкулĕн 9-мĕш класне пĕтернĕ май чăваш чĕлхипе тытмалли
экзамена irtтермелли йĕркене, экзамен материалне хатĕрлесеппе ăшăнă
ĕссене Чăваш Республикин вĕрену тата ăмарăксен политики министерстви
катаргса парать. Экзамен содержанияйĕ министерство йышăнă
документсенци нормăпа килĕшсе тăрать.
Кодификатор икĕ пайран тăрать:
– 1-мĕш пай. «Чăваш чĕлхипе тытмалли республикăн пĕрлехи
экзаменĕнче тĕрĕслекек пĕлĕ содержанияйĕн элементĕсен йĕрки».
– 2-мĕш пай. «Тĕп вĕренĕвĕн вĕрену программисене алла илнĕ
вĕренексен пĕлĕ пахалăхне тĕрĕслекек хăнăхусем».
Пĕтĕмĕшле аттестации картинче хаклама май ăук хăнăхусемпе пĕлĕ
содержанийĕн элементĕсене кодификатора кĕртмен.

1 пай. Экзаменра тĕрĕслекек пĕлĕ содержанияйĕн элементĕсен йĕрки
Ку пайра республикăн пĕрлехи экзаменĕнче тĕрĕслекек пĕлĕ
содержанийĕн элементĕсене ăурса панă.

Пай	Экзаменра тĕрĕслекек пĕлĕ содержанияйĕн элементĕсем	Тĕп вĕренĕвĕн Федерацин патшалăх верену стандартĕ
1.	Фонетика	Сăмахăн тĕрлĕ (фонетика, морфема, сăмах пулăвĕ, лексика, морфологи), сăмах майлашăвĕпе предложени синтаксис, текстăн тĕрлĕ енлĕ тишкерĕвне тума хăнăхтарни:
1.1	Сăсăсемпе сас паллисĕм	сăсăпа сас паллине уйăрма пултарни;
1.2	Сăмахăн фонетика тишкерĕвĕ	сăмахăн сăсă шутне палăртни; сăмаха сыпăксĕм ăине тĕрĕс пайлани; сăсăсене тишкерни; фонетика, морфема, морфологи, лексика, сăмах пулăвĕн тишкерĕвне туни.
2.	Лексика фразеологи тата	Сăмахăн тĕрлĕ (фонетика, морфема, сăмах пулăвĕ, лексика, морфологи), сăмах майлашăвĕпе предложени синтаксис, текстăн тĕрлĕ енлĕ тишкерĕвне тума хăнăхтарни:
2.1	Сăмахăн лексика пĕлтерĕшĕ	Сăмахăн лексика тишкерĕвне туни; нумай пĕлтерĕшлĕ сăмахăн пĕлтерĕшсене
2.2	Синонимсем. Антонимсем Омонимсем	
2.3	Сăмах ăварăнăшĕсем	

7.	Пунктуаци	Литература чѣлхин тѣп (орфоэпи, лексика, грамматика, орфографи, пунктуаци) нормисене, пуллев этикѣчѣн нормисене пѣлни; вѣсемпе куласура тата сырура уса курасси; пуллев якатма тѣрайши; лексикѣн тата фразеологин стиль уйрѣмлаѣсемпе пѣлсе уса курни:
7.1	Подлежащие сказуемѣй хушшине чарѣну паллисем лартасси	предложени вѣсѣнче чарѣну палли лартас правилѣсемпе сырура уса курни; хутсѣр тата хутлѣ предложенисенче, диалогра тѣрѣс сырмалли правилѣсемпе сырура уса курни, цитатѣланѣ чух чарѣну паллисене тѣрѣс лартасси.
7.2	Кѣткѣсланнѣ хутсѣр предложенисенче чарѣну паллисем лартасси	
7.3	Хутлѣ предложенисенче чарѣну паллисем лартасси	
7.4	Тѣрѣ тата тѣрѣ мар пуллевлѣ предложенисенче чарѣну паллисем лартасси	
7.5	Пунктуаци тишкерѣвѣ	
8.	Пуллев	Сѣмахѣн тѣрлѣ (фонетика, морфема, сѣмах пулѣвѣ, лексика, морфологи), сѣмах майлашѣвѣне предложенин синтаксис, текстѣн тѣрлѣ енлѣ тишкерѣвне тема хѣнѣхтарни:
8.1	Текст. Текст пытѣмѣ	текста тишкерни тата текст уйрѣмлаѣсене палѣртма пултарни; текстѣн темине, тѣп шухѣшине, тѣп сѣмахѣсене, микротемѣсене палѣртма пултарни; текста абзацсене пайлама пѣлни; текстѣн стиль уйрѣмлаѣсене палѣртма пѣлни; тѣрлѣ текст хайлама пултарни; текстри предложенисен сыхѣнѣвне ѣнлантарма пултарни.
8.2	Текстри предложенисен сыхѣнѣвѣн мелѣсем	
8.3	Пулловѣн стиль уйрѣмлаѣсѣм	
8.4	Чѣлхе мелѣсене темѣна, стильлѣ, пуллев манерѣлѣ килѣшѣллѣ суйласа илсе ѣйрѣкеллѣ вырастарма пѣлни	
8.5	Текст-тишкерѣвѣ	
8.6	Тѣрлѣ стильлѣ текстѣм сыраси	
9.	Чѣлхе нормисе	Литература чѣлхин тѣп (орфоэпи, лексика, грамматика, орфографи, пунктуаци) нормисене, пуллев этикѣчѣн нормисене пѣлни; вѣсемпе куласура тата сырура уса курасси; пуллев
9.1	Орфоэпи нормисем	
9.2	Лексика нормисем	
9.3	Грамматика (морфологи) нормисем	

9.4	Грамматика (синтаксис) нормисем	якатма тѣрайши; лексикѣн тата фразеологин стиль уйрѣмлаѣсемпе пѣлсе уса курни: халхи чѣваш литература чѣлхин орфоэпи правилѣсене пѣхѣнса калѣсни; сѣмахра пусѣма тѣрѣс лартма пѣлни; синонимсене пѣлтерѣш тата стиль тѣлѣшѣнчен уйрѣма пѣлни, вѣсемпе пуллевре пѣлсе уса курни; грамматика нормисене пѣхѣнни; текста тѣрлѣ нормѣна пѣхѣнса ѣйрѣкелени.
10	Тѣван (чѣваш) чѣлхен илемѣ	Тѣван чѣлхен илемлѣх мелѣсемпе уса курни:
10.1	Илемлѣх мелѣсене тишкересси	фонетикѣн, лексикѣн тата синтаксисѣн илемлѣх мелѣсене (эпитет, метафора, гиперболѣ, сѣпатлантару, танлаштару, фразеологизм, синоним, антоним, омоним т.ыт.тѣ) хак пама пѣлни; фразеологизмсемпе пуллевре пѣлсе уса курни; этикет формулисемпе, междометисемпе выранлѣ та пѣлсе уса курни.
11	Тѣрлѣ жанрна тата стильлѣ сырнѣ текстсене информаци енчен тишкерни	Тѣрлѣ вѣренѣ предметѣсемпе тухѣлѣ вѣренме пулѣшакан пуллев ѣсѣ-хѣлѣн тѣп тѣсѣсене (вулаѣ, аудировани (итлѣ), калѣв, сыру) алла илнѣ: тѣрлѣ текста (сѣлав, калѣв, ѣслав) ѣнланни тата ѣнлантарса пани; текста тѣрлѣ енчен тишкерни; унѣн содержание сѣмахпа е сыраса уса пани; текстѣн шухѣш пѣр пѣтѣмлѣхне, пуллев сыхѣнулѣхне тата шухѣшсене ѣйрѣкпе уса пынине хаклама пултарни.

II пай. «Тѣп вѣренѣвѣн вѣренѣ программисене алла илнѣ вѣренекенсен пѣлѣ пахѣлѣхне тѣрѣслекен хѣнѣхусѣм».

Ку пайра республикѣн пѣрлехи экзаменѣнче тѣрѣслекен хѣнѣхусене сыраса панѣ.

Па й	Тѣп вѣренѣвѣн вѣренѣ программисене алла илнѣ вѣренекенсен пѣлѣ пахѣлѣхне тѣрѣслекен хѣнѣхусѣм	Тѣп вѣренѣвѣн Федерацин патшалѣх веренѣ стандарчѣ
1.	Тѣрлѣ тишкерѣ	Тѣрлѣ вѣренѣ предметѣсемпе

1.1	Чөлхө единицисене паллани, вёсене төрлө ёнчен тишкерни	тухайсла вёренме пулайшакан
1.2	Харпяр хай төллөн вуланă текстан темине, төп шухашне аялани	пуллев ёё-хёлён төп төёсене (вулав, аудировани (итлев), калав, сыру) алла илли:
1.3	Төрлө стиле (илемлэх стилё, публицистика стилё, наука стилё, ёслё стилё) уйярма пёлни	тёллевне кура төрлө текст (ыйтава төслёсемпе ёрёллетсе хуравлани; изложени, сочинени, аннотаци, план, заявлени) хайлама пултарни; сыру тата калау чёлхин уйрамлахёсене палартма пултарни.
2.	Аудировани ёулав	Төрлө вёрену предметёсемпе
2.1	Текст ёнчен төрлө информации (тёллевне, төп тата хушма теминре, куранакан тата куранман информации) төрёс аялани	тухайсла вёренме пулайшакан
2.2	Төрлө стилье тата жанрла сырнă текстсене вулани	пуллев ёё-хёлён төп төёсене (вулав, аудировани (итлев), калав, сыру) алла илли:
2.3	Вулавăн төрлө тёсене алла илли	чавашла сырнă төрлө текста вулама ханăхни; вуланă тата итленё текст проблеми ёсине автор мёлнерех пăхнине аялани; вуланă тата итленё текстри информации усса пама, аялантарма пултарни; стилье пуллев манерё ёнчен расна текстёсён ёдержанине итлесе тата харпяр хай төллён вуласа төрёс те тулли аялани.
2.4	Төрлө ёлкусуран информации шырса тулма пёлни	Самех пуйнлăхне ёстересси, шухаша төрёс те аяланмалла усса пама йышлă лексикапа төрлө грамматика хатёрёне уса курни:
2.5	Чөлхө словарёсемпе, справочниксемпе ирёклё уса курни	тёрлө текст хатёрленё чух словарёсемпе пёлсе уса курни; информации баскавлă шыранă чух төрлө словарьё уса курма пултарни; самехан лексика (тёрё тата кусамлă) пёлтерёшне, уса курас уйрамлахёсене палартас, пёр пёлтерёшлё тата нумай пёлтерёшлё самехсене уйярас, нумай пёлтерёшлё самехсене тата омонимсене пёр-пёринчен уйярас тёллевне аялантару словарёсемпе уса курма пултарни; чөлхө нормисене пёлес тёллевне орфографи тата орфоэпи словарёсемпе уса курма пултарни; фразеологизмсен пёлтерёшёсене палартма фразеологи словарёсемпе

		уса курма пёлни; морфема тата самех пулавён тишкерёвие тавас тёллевне этимологи словарёсемпе уса курма пултарни; синонимсем, антонимсем тулас тёллевне словарёсемпе уса курма пултарни, самех пёлтерёшне пёлме кусару словарёсемпе уса курма пултарни.
3.	Сыру	Төрлө вёрену предметёсемпе
3.1	План, изложени ёрни	тухайсла вёренме пулайшакан
3.2	Пёр-пёр стиле, жанра тивёстерекен текст туни	пуллев ёё-хёлён төп төёсене (вулав, аудировани (итлев), калав, сыру) алла илли:
3.3	Итленё тата вуланă текстёсёнче тапратнă проблема пирки сочинени авторё хай шухашне усса пани	фонетикана, лексикана, самех тытамёпе пулавне, морфологии тата синтаксиса вёренсе тухнă пёлёпе уса курса төрёс сырма пултарни; иёр-пёр стиле, жанра тивёстерекен текст
3.4	Шухашёсене сыханулла усса пани	тума пултарни; итленё тата вуланă текстёсёнче тапратнă проблема пирки сочинени авторё хай шухашне усса пама пултарни; ку шухаша икё текстран илнё информации ёсине тата хай курни-илтни, пёлни, вулани ёсине, пурнăё опычё ёсине таянса ёнентерме пултарни.
3.5	Чөлхө мелёсене темăпа, стилье, пуллев манерёпе килёшёллё суйласа илсе йёркеллё вырнастарни	Пултарулаха аталантарас ёре чөлхө пысак вырăн йышынине аяланса илли:
3.6	Чөлхө грамматика тата лексика пуйнлăхёпе туллин уса курни	шухашёсене сыханулла усса пама пултарни;
3.7	Чаваш чёлхин орфографиёе пунктуаци, грамматикапа пуллев нормисене пăхăни	чөлхө мелёсене темăпа, стилье, пуллев манерёпе килёшёллё суйласа илсе йёркеллё вырнастарма пёлни; чөлхө грамматика тата лексика пуйнлăхёпе туллин уса курма пёлни; чаваш чёлхин орфографиёе пунктуаци, грамматикапа пуллев нормисене пăхăни.